

Slijede bilješke (str. 193. – 215.), bibliografski komentari (str. 216. – 218.) te kazalo imena i zemljopisnih pojmova (str. 219. – 230.).

“Kratka povijest Španjolskoga građanskog rata” Juliána Casanove sinteza je najnovijih rezultata istraživanja na temu toga prijelomnoga događaja europskoga međuraća. Knjiga ima posebnu vrijednost jer nije tipično događajno prepričavanje povijesti, nego problematizira ključna pitanja španjolske povijesti u razdoblju od 1930. do 1939., ali i nakon toga. Uz to, čitatelju su objašnjeni korijeni rata, a sam je rat smješten u širi europski kontekst dubokih promjena do kojih je došlo tijekom 1930-ih. Autor profesionalno obrađuje najkontroverznije teme kao što su uloga Katoličke crkve i njezina potpora Francovoj strani te lijevi radikalizam, unutarnja podvojenost i politička slabost u republikanskome taboru. Ova je knjiga nesumnjivo korisno štivo za sve buduće istraživače Španjolskoga građanskog rata te utjecaja toga konflikta na šira europska kretanja europskoga međuraća.

DAVID ORLOVIĆ

Izvještaj s međunarodnoga znanstvenog simpozija o Krunoslavu Draganoviću (1903. – 1983.), Sarajevo, 8. – 10. studenoga 2013. godine

Obljetnički skup povodom 30 godina od smrti (ali i 110 godina od rođenja) Krunoslava Draganovića organizirali su u Sarajevu Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Hrvatsko katoličko dobrotvorno društvo i Hrvatski institut za povijest iz Zagreba.

Samo pogled na bogatu i intrigantnu biografiju Krunoslava Draganovića dovoljan je da se razjasni povod organiziranja ovoga vrijednog međunarodnog simpozija. Ukratko, Draganović je rođen 1903. u Brčkom. Prvotno je upisao studij elektrotehnike i strojogradnje, no 1925. prebacuje se na Vrhbosansku teologiju u Sarajevu. Za svećenika se zaređuje 1928., a 1935. u Rimu stječe doktorsku titulu iz povijesti. Po povratku obnaša različite dužnosti (nadbiskupski tajnik, vjeroučitelj, prisjednik Duhovnoga stola, profesor na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i dr.). Godine 1943. poslan je u Rim, u hrvatsko predstavništvo pri Svetoj Stolici, gdje mu je povjerena briga za hrvatske internirce u talijanskim logorima. Nakon povratka u Jugoslaviju 1967. predavao je povijest na Vrhbosanskoj teologiji. Umro je u Sarajevu 1983. godine.

U dva dana (8. i 9. studenoga 2013.) 22 izlagača svojim je raznolikim temama pokrilo manje-više cjelokupni život i djelovanje Krunoslava Draganovića. Izlaganja su bila organizirana u šest tematskih sesija. U uvodnome izlaganju Franjo Topić općenito je prikazao život i značenje Krunoslava Draganovića za Crkvu i hrvatski narod. Najintenzivnije i najturbulentnije godine Draganovićeve rada prikazao je Petar Vrankić u izlaganju o Draganovićevu djelovanju u Italiji od 1943. do 1958. godine. Prvu cjelinu zatvorio je Nikola Čiča izlaganjem o Draganovićevoj vezi s Hrvatskim kulturnim društvom (HKD) Napredak s obzirom na to da je on bio ravnatelj Statističkoga ureda HKD Napredak i Napretkove zadruge. Drugi dio prvoga dana bio je posvećen onomu što bi se moglo nazvati “primarnim” radom i interesom Krunoslava Draganovića – crkvena historiografija i povijest Bosne i Hercegovine. Iz svega navedenog što su izložili Milenko Krešić, Zlatko Hasanbegović i Ivo Banac jasno je vidljivo obilje vrijednih radova koje je Draganović sastavio i ostavio. U njima se vidi dobro poznavanje navedene problematike i suvereno baratanje “alatima” povjesničarske struke. Fra Robert Jolić u svome je izlaganju

prikazao odnos Krunoslava Draganovića i Dominika Mandića – primarno kroz pisanu ostavštinu Dominika Mandića (oko 35 000 dokumenata). U tom vrijednom arhivskom fondu nalazimo zanimljive podatke o međusobnoj prepisci dvojice prijatelja i kolega, o njihovim profesionalnim interesima, uvjerenjima i nastojanjima.

Drugi dan započeo je izlaganjem Mije Ivureka i općenitim osvrtom na znanstveno-istraživački rad Krunoslava Draganovića, s naglaskom na pitanje crkvene povijesti ranijega razdoblja. Uslijedilo je jedino “memoarsko” izlaganje, u kojem je Hrvoje Jurčić opisao svoje doživljaje s Krunoslavom Draganovićem, zajednički život u Pressbau-u (Austrija), Haus-Hof i Staatsarchivu u Beču te posljednji susret prije Draganoviće-va odlaska u Trst. Veoma vrijedno izlaganje za povjesničare (ali i ostale) imao je Andrija Lukinović, koji je potanko opisao arhivsku ostavštinu Krunoslava Draganovića. Prema njegovim riječima, moguće je zaključiti da je ona uistinu mnogo bogatija nego što se do sada znalo, tj. nije sasvim iskorišteno obilje informacija koje ona sadržava. Vrijedan prilog pročitani u odsutnosti izlagača (Milan Simčić) opisao je sve mijene, opterećenja, uspone i padove Draganoviće-va odnosa s Državnim tajništvom Svete Stolicke od 1943. do 1967., dijeleći to na tri ključna razdoblja (od 1943. do 1945., od 1945. do 1958. i od 1958. do 1960., kad napušta Zavod sv. Jeronima). Novu cjelinu otvorilo je izlaganje o Draganoviće-va karitativnom radu, tj. njegovoj ulozi u spašavanju hrvatskih izbjeglica (no napomenuto je da se pomagalo i Slovincima, Srbima, Albancima i Crnogorcima) nakon Drugoga svjetskog rata. Radilo se o ljudima koji su se nalazili u talijanskim i austrijskim logorima. Velik dio njih odselio se u Argentinu i druge južno-američke zemlje, a dio je, uz Draganoviće-va pomoć, zaposlen u Njemačkoj. Slijedila su izlaganja posvećena stradanju na križnome putu i zločinima komunističkih vlasti te pitanju u kojoj je mjeri Draganović pomogao u njihovu istraživanju i razjašnjavanju (Anto Jelić, Martina Grahek Ravančić). Poznato je da se velik dio Draganoviće-ve arhivske ostavštine odnosi upravo na ta pitanja i da je velik broj prikupljenih iskaza vrijedan doprinos boljem poznavanju te problematike. U korisnom izlaganju Josipa Mihaljevića o Krunoslavu Draganoviću u časopisu *Hrvatska revija* dan je pregled najvažnijih detalja, problema i diskusija iz 36 članaka koji govore o Draganoviću i osam članaka koje je Draganović potpisao.

Mario Jareb rasvijetlio je o odnos Krunoslava Draganovića prema Anti Paveliću. Hrvatska emigracija bila je podijeljena u svojim istupima i ponekad opterećena partikularnim interesima, no jasno je da se Draganović, suprotno proklamiranom u Jugoslaviji, zalagao da se A. Pavelić i njegovi pristaše povuku iz javnoga života. Izlaganje Domagoja Tomasa opisivalo je odnos Krunoslava Draganovića i Ivana Tomasa, analizirajući primarno Tomasove tekstove i pisma iz međusobne korespondencije koja je postojala prije Draganoviće-va dolaska u Rim 1943., preko zajedničke suradnje u okviru Zavoda sv. Jeronima pa sve do Draganoviće-ve smrti 1983. godine. Uslijedila su izlaganja koja su dala širi okvir crkveno-državnih odnosa te političkih prilika u Bosni i Hercegovini, tj. Jugoslaviji (Miroslav Akmadža, Zdenko Radelić, Vera Katz), koji su svakako važni za ukupno promatranje Draganoviće-va rada i djelovanja. Smatram važnim napomenuti da bi bilo logičnije da su organizatori navedena izlaganja, zbog njihove tematike i širega konteksta, stavili kao uvodna već prvoga dana simpozija. Pretposljednje izlaganje, don Josipa Dukića, prikazuje najintragantniju i do danas nerazjašnjenju epizodu iz Draganoviće-va života – njegov (ne)dobrovoljni povratak u domovinu, i to ponajprije prema pisanju onovremenog domaćeg i stranog tiska. Radni dio skupa zatvoren je izlaganjem o djelatnosti Krunoslava Draganovića i njegovoj “strogo kontroliranoj slobodi” nakon povratka u Jugoslaviju, gdje je nastavio sa znanstveno-

istraživačkim radom, a na Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji u Sarajevu predavao je opću i hrvatsku crkvenu povijest sve do svoje smrti 5. srpnja 1983. godine.

Zanimljivo je napomenuti da je svaki blok izlaganja popratila veoma široka rasprava (što nije često na znanstvenim konferencijama) u koju je bio uključen velik broj izlagača, ali i slušača. I iz toga je jasno da su Draganovićev život i njegovo djelovanje i danas vrlo zanimljivi i diskutabilni. Simpozij je završio porukom da se što više toga o životu i radu Krunoslava Draganovića, posebice onoga što znaju njegovi suvremenici, zapiše i objavi da bi se upotpunile dosadašnje spoznaje i eventualno otvorila nova pitanja.

Zadnji dan simpozija (10. studenoga) služena je sveta misa u katedrali Srca Isusova u Sarajevu, a predvodio ju je vrhbosanski nadbiskup Vinko kardinal Puljić. Nakon mise organiziran je odlazak na grob Krunoslava Draganovića na središnjem sarajevskom groblju Bare. Tim obilaskom službeno je završen trodnevni međunarodni simpozij o Krunoslavu Draganoviću.

Zaključno o simpoziju, ali ponajviše o Krunoslavu Draganoviću, može se reći da je on prije svega bio svećenik i odličan propovjednik, no ne može se zaobići njegov karitativni rad na zbrinjavanju izbjeglica, posebice nakon 1945. godine. Njegovim zalaganjem mnogi su uspjeli preživjeti u Italiji, preseliti se u Južnu Ameriku (i druge zemlje) i dobiti stipendije za školovanje. Značajan je bio i njegov znanstveno-publicistički rad, koji je pokrivao raznolike teme, no najveći je trag ostavio u crkvenoj povijesti, povijesti Bosne i Hercegovine te pitanju zločina počinjenih na Bleiburgu i križnome putu. Neizostavnu komponentu njegova života i djelovanja čini i politika, u kojoj Draganović nikada nije skrivao svoje domoljubno opredjeljenje. Krunoslav Draganović bio je pragmatičan, praktičan, diplomat, čovjek širokih obzora i interesa – i kao takvom neprijatelji mu nisu bili istinska opasnost. I nakon ovog simpozija ostalo je mnogo nepoznanica iz života i djelovanja Krunoslava Draganovića koje treba rasvijetliti. No njegov život bio je poput kakva kriminalističkoga romana s brojnim zapletima i završetkom koji se može raznoliko tumačiti. Tako je Krunoslav Draganović po mnogim stvarima ostao enigma i nepresušan izvor istraživanja za povjesničare.

MARTINA GRAHEK RAVANČIĆ